

Gotland

– de hundra kyrkornas ö

AKEBÄCK

Dopfunt 1200t, krucifix i altaruppsatsen 1400t, predikstol 1600t, i korvalvet akustiska ”ljudkrukor” inmurade. – Korportalen utvändigt: bildrelief med (för-olyckad?) byggnadsarbetare.

ALA

Eldhärjades 1938. – I tornportalerna nischer för vigvattenkäril, dopfunt 1200t, kalkmålningar 1200 och1400t.

ALSKOG

Krucifix och dopfunt ca 1200, glasmålningar och träskulpturer ca 1300. Predikstolen 1586, en av de äldsta på Gotland. 1800t: förstorade fönster.

ALVA

Krucifix 1200t, dopfunt och altaruppsats (värd reflexion!) 1600t, predikstol 1700t.

ANGA

Väl bevarad medeltida interiör. På norra långhusväggen runinskrift om insatser vid kyrkbygget. Dopfunt 1200t, kalkmålningar 1200t och 1400t, altarskåp 1300t, krucifix 1400t, predikstol 1600t, bänkinredning 1700t.

ARDRE

Dopfunt och krucifix 1200t, altaruppsats och glasmålningar (till dels) 1300t, Maria-bild ca 1500, predikstol 1600t. Restaurerad ca 1900, målningar från samma tid.

ATLINGBO

Enl gotalagen (1200t) en av öns tre asylkyrkor. Dopfunt 1100t, altaruppsats 1600t, predikstol 1693. I tornet cell med hagioscop (tittglugg till det heliga).

BARA ÖDEKYRKA

Ödelagd redan på 1500t, konserverad 1923 (jfr Elinghem, Gann, Gunfiau, Roma klosterkyrka). Kyrkogården fortfarande använd!

BARLINGBO

Dopfunt 1100t, krucifix 1200t, kalkmålningar 1200-1300t, predikstol (på sidoaltare!) 1673, altaruppsats 1683, bänkinredning 1800t.

BJÖRKE

Dopfunt och krucifix 1200t, sakramentskåp 1300t, predikstolskorg 1594, en av Gotlands äldsta. Bänkinredning omkr 1910.

BOGE

Dopfunt 1200t, målad fris 1400t, medeltida ljuskrona av järn, altartavlan ca 1700, predikstol 1737, bänkinredning 1700t. Tornet och långhusets valv stormskadade 1857, mittkolonn och valv återställda 1925.

BRO

Dopfunt och krucifix 1200t. Kalkmålningar 1300-1400t samt 1700t draperimålning och akantusdekor. Delvis medeltida korbänk, altartavla 1688, predikstol 1723. I tornet cell med bildstenar fr 400t. Omnämnd som offerkyrka. Färgfragment i portalen, järnbeslag ca 1300.

BUNGE

Dopfunt och fattigböss (inskrift: ”Lafrans gjorde denna sten”) 1200t, storlagna kalkmålningar 1300t, altartavla 1689, predikstol 1702. Orgeln 1700t urspr i Franska kyrkan Sthlm. – Tornet byggt som försvarstorn till äldre kyrka.

Den höga kyrkogårdsmuren (med skyttespringor!) urspr försvarsmur.

BURS

Krucifix 1200t, glasmålningar från byggnadstiden, stenbänk med rikt ornerade gavlar 1300t, altarskåp 1400t, långhusets trätak 1700t, predikstol 1756. Hjorters kapell (vid gården Lindarve) från omkr 1860 ett av landets allra äldsta lekmannakapell.

BUTTLE

Krucifix 1100t, dopfunt 1200t, altarskåp och kalkmålningar 1400t, predikstol 1700t. 1800t: förstorade fönster.

BÅL

Dopfunt och krucifix 1200t, prästbänk med porträtt 1642, altartavla 1664, epitafier 1600t, predikstol 1722.

DALHEM

Sakramentnisch 1100t, dopfunt och glasmålningar (Gotlands äldsta) 1200t, altaruppsats, processionskrucifix och korbänk 1300t, predikstol 1637, kalkmålningar 1300t och 1899–1914 efter medeltida förebilder. – I nordportalen inmurad gravsten 1100t. – Öster och väster om kyrkan medeltida stenors.

EKE

Dopfunt 1100t, sakramentskåp 1200t, kalkmålningar 1200-1400t, på altaret medeltida Kristus-bild, madonnabild 1500t, predikstol 1731, siffertavla 1789.

EKEBY

Dopfunt och krucifix 1100t, glasmålningar 1200t, kalkmålningar 12-, 14-, 17- och 1800t, bänkinredning 1600t (märk olika höjd på mans- och kvinno-sidan!), altaruppsats och korbänk 1708, predikstol 1741

EKSTA

Glasmålning 1200t, dopfunt 1642, krucifix av bygdesnidare 1700t, altaruppsats och predikstol (i samma stil och urspr i S:t Olofs kapell, sedermera Adolf Fredriks kyrka i Sthlm) inköpta från Össeby kyrka i Uppland i samband med stor ombyggnad 1838. Jfr Sproge och Färö.

ELINGHEMS ÖDEKYRKA

Ödekyrka sedan 1600t, konserverad 1923-24. Jfr Bara, Gann, Gunfiau, Roma klosterkyrka samt Hallshuks kapell. – Altare och dopfunt 1200t.

ENDRE

Dopfunt 1100t med trälock 1200t, krucifix och glasmålningar (delvis kompletterade) 1200t, altarskåp 1300t, kalkmålningar 1400t, predikstol 1688.

ESKELHEM

Dopfunt 1100t, triumfkrucifix, s.k. brudbänk och kalkmålningar 1200t, processionskrucifix och glasmålningar 1300t, predikstolen 1600t flyttad 1960, altaruppsats 1700t.

ETELHEM

Dopfunt 1100t, krucifix och glasmålningar 1300t, kalkmålningar 1300-1400t, predikstol 1648, altaruppsats 1690.

FARDHEM

Dopfuntsfot 1100t, senare dopfunt 1600t, predikstol 1720t, fönsteröppningar 1850t, altarpnyddnad 1952.

FIDE

Krucifix 1200t, kalkmålningar 1200,

1400t. I triumfbågen klagoskrift på latin vars talvärde (DDCCCLVVI) ger 1361. Gotlands ödesår. Altarskåp 1400t, predikstolen 1587 – en av Gotlands äldsta. Dopfunt 1738.– Tornhuv: 1826.

FLERINGE

Eldhärjad 1676. Dopfunten från Visborgs slotskyrka, jfr Follingbo och Rute. Rester av kalkmålningar 1400t, ornamentalkalkmålning norra väggen 1500t. Altaruppsats ca 1700, predikstol 1726.– Bevarade kyrkstallar!

FOLE

Dopfunt och krucifix 1200t, korbänk och altaruppsats 1600t, predikstol 1751. Sakristian 1707 slösande rikt dekorerad med akantusslingor.

FOLLINGBO

Medeltida dopfunt, predikstol (urspr i Visborgs slotskyrka, jfr Fleringe och Rute) och rikt utsmyckat plafondtak 1600t. Altaruppsats, krucifix, epitafium och orgelläktare 1700t. I sakristian (socknens första skola!) oljemålning1697 föreställande Kristus ”såsom han verkligen såg ut”.

FRÖJEL

Dopfuntens fot 1100t, cuppa 1300t, kalkmålningar, sakramentskåp och bildrikt krucifix 1300t, predikstol 1600, altaruppsats 1634, madonnabild 1994 (original i Gotlands Fornsal). – Rester av försvarstorn (kastal) 100 m norr kyrkan.

FÄRÖ

Delvis medeltia murar, stor ombyggnad 1858, jfr Eksta och Sproge. – Dopfunt 1300t, processionskrucifix ca 1400, predikstol etc 1700t. Orgeln inköpt fr Väd-dö 1875. Minnestavla ang. säljägare på drivande isflak 1618 (med bild av Visborgs slott!), en mindre 1767.

GAMMELGARN

Dopfuntens fot 1200t med cuppa 1300t, altarskåp 1300t, kalkmålningar 1400t, predikstol 1600t, bänkinredning 1700t. – Försvarstorn (kastal) 1100t.

GANN ÖDEKYRKA

Ödekyrka sedan 1500t, konserverad 1924 (jfr Bara, Elinghem, Gunfiau, Roma klosterkyrka)

GANTHEM

Dopfunt 1100t, krucifix 1200t, kalkmålningar 1400t, predikstol 1655, altartavla (kopia) 1901. – I korvalvet inmurad ljudkruka.

GARDE

Dopfunt och krucifix 1100t, rysk-byzantinska kalkmålningar fr 1200t i bl.a. tornbågen. Ursprungliga, murade bänkar i långhuset. Predikstol 1662, altaruppsats 1689, epitafier 1600t, glasmålning 1974. – Kyrkogården: stiglucka i varje väderstreck!

GERUM

Dopfunt och krucifix 1100t, processionskrucifix 1200 resp 1300t, kalkmålningar 1200, 1400 och 1700t, glasmålning 1300t, altartavla 1667, predikstol 1600t. Kyrkklocka från tiden före 1250, en av öns äldsta.

GNISVÄRDS KAPELL

Ersatte1839 äldre, ”nästan obrukbart” kapell.

GOTHEM

Kalkmålningar ca 1300, korbänk 1300t, dräktvärja 1600t, altaruppsats 1689, predikstol 1709, dopfunt (trä!) 1741. Kyrkklockan en av landets klangrenaste, 1374 (eller? 1474) – Försvarstorn (kastal) och medeltida stigluckor.

GOTSKA SANDÖNS KAPELL

Uspr uppfört 1893, eldhärjat 1934, återuppsyggt 1950.

GRÖTLINGBO

Dopfunt 1100t, krucifix 1200t, glasmålningar och kalkmålningar 1300t. Predikstolen 1548 (Gotlands äldsta) har urspr tillhört Visby domkyrka. Altartavla 1669, dopfunt och bänkinredning 1700t. ”Rum i rummet” 1989 för ordinärt antal gudstjänstdeltagare.

GULDRUPE

Dopfunt 1100t, sidoaltare med S:t Olof 1200t, predikstol 1600t. Pyramidformad tornhuv av urspr utseende.

GUNFIAUNS KAPELL

Byggt som gudstjänstlokal för medeltida marknadsplats? Konserverad 1948 (jfr Bara, Elinghem, Gann, Roma klosterkyrka).

HABLINGBO

Rikt utsmyckade portaler, obs särskilt den romanska på långhusets norra sida. – Altaruppsats 1643, predikstol 1600t. Bänkinredning 1891.

HALL

Dopfunt 1200t, kalkmålningar 1200,1300 och 1600t, altaruppsats 1692 (i tornrummet), predikstol 1619 och bänkinredning 1600t. Krucifixet (kopia av original i Gotlands Fornsal) 1986.

HALLA

Dopfunt 1100t, krucifix och väggskåp 1400t, kalkmålningar 1400–1500t, altaruppsats 1686, predikstol 1697, långhustaket målat samma år.

HALLSHUKS KAPELL

Fiskekapell (jfr Gnisvärd) fr 1600t, efter svårt förfall restaurerat 1933, klockstapeln senare. Medeltida altartavla urspr från Elinghem, predikstol 1601 urspr i Färö kyrka.

HAMRA

Dopfunt 1100t, altarets skulpturer 1200t, krucifix med sidofigurer 1300t, övr skulpturer 1400t, kalkmålningar 1400- och 1700t (till dels rekonstruerade). Målsättning vid senaste restaurering: prägel av 1700-tal.

HANGVAR

Dopfunt 1200t, predikstol 1633, altaruppsats 1684, madonnabild (kopia) 1985, krucifix (rekonstruktion) 1986. 1800t: förstorade fönster.

HAVDHEM

Eldhärjad 1580. Tornet sänkt med två våningar 1910. Krucifix 1400t, altartavla 1667, predikstol 1679, epitafier ca 1700.

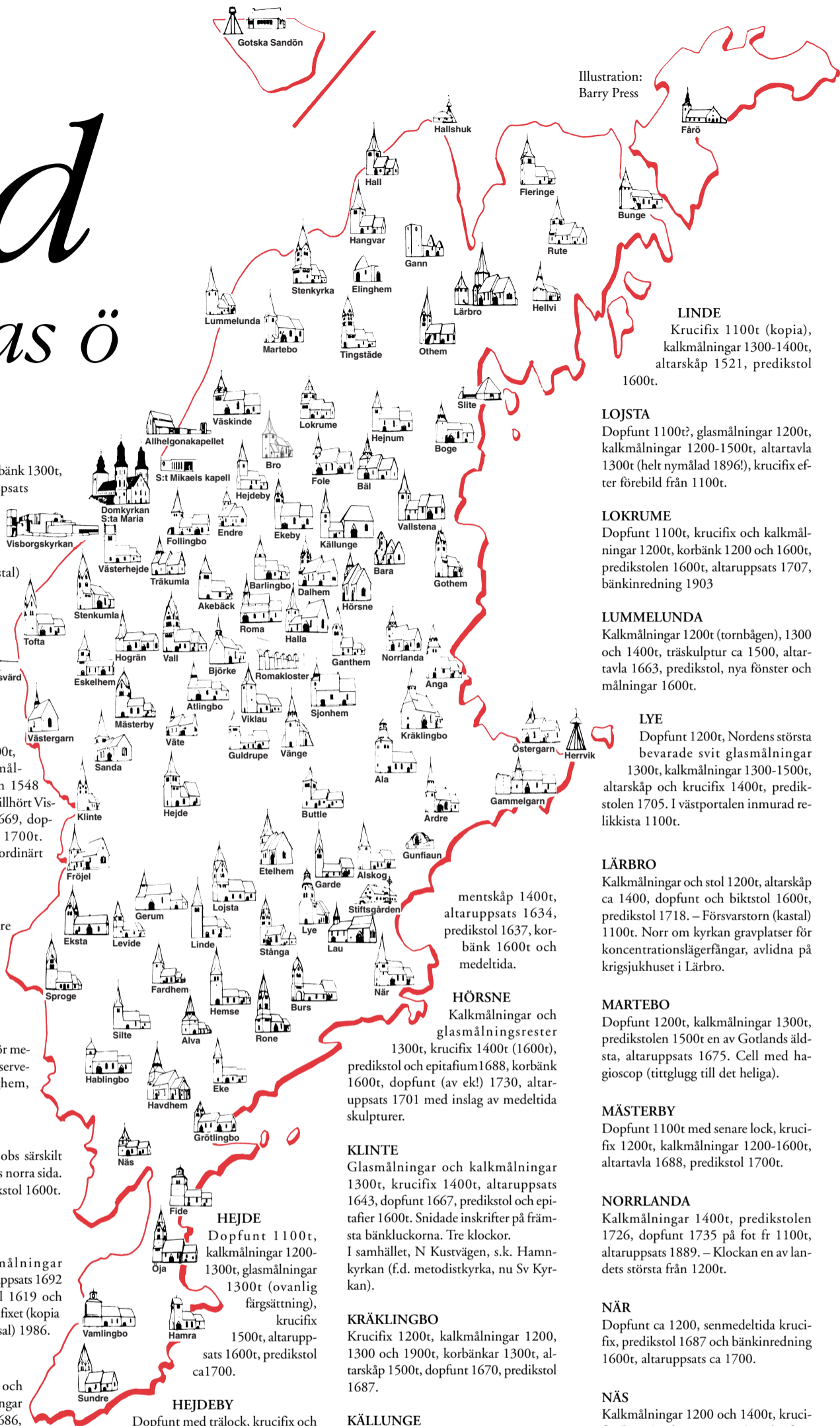

Illustration:
Barry Press

LINDE

Krucifix 1100t (kopia), kalkmålningar 1300-1400t, altarskåp 1521, predikstol 1600t.

LOJSTA

Dopfunt 1100t, glasmålningar 1200t, kalkmålningar 1200-1500t, altartavla 1300t (helt nymålad 1896), krucifix efter förebild från 1100t.

LOKRUME

Dopfunt 1100t, krucifix och kalkmålningar 1200t, korbänk 1200 och 1600t, predikstolen 1600t, altaruppsats 1707, bänkinredning 1903

LUMMELUNDA

Kalkmålningar 1200t (tornbågen), 1300 och 1400t, träskulptur ca 1500, altartavla 1663, predikstol, nya fönster och målningar 1600t.

LYE

Dopfunt 1200t, Nordens största bevarade svit glasmålningar 1300t, kalkmålningar 1300-1500t, altarskåp och krucifix 1400t, predikstolen 1705. I västportalen inmurad relikkista 1100t.

LÄRBRO

Kalkmålningar och stol 1200t, altarskåp ca 1400, dopfunt och bikstol 1600t, predikstol 1718. – Försvarstorn (kastal) 1100t. Norr om kyrkan gravplatser för koncentrationslägerfångar, avlidna på krigsjukhuset i Lärbro.

MARTEBO

Dopfunt 1200t, kalkmålningar 1300t, predikstolen 1500t en av Gotlands äldsta, altaruppsats 1675. Cell med hagioscop (tittglugg till det heliga).

MÄSTERBY

Dopfunt 1100t med senare lock, krucifix 1200t, kalkmålningar 1200-1600t, altartavla 1688, predikstol 1700t.

NORRLANDA

Kalkmålningar 1400t, predikstolen 1726, dopfunt 1735 på fot fr 1100t, altaruppsats 1889. – Klockan en av landets största från 1200t.

NÄR

Dopfunt ca 1200, senmedeltida krucifix, predikstol 1687 och bänkinredning 1600t, altaruppsats ca 1700.

NÄS

Kalkmålningar 1200 och 1400t, krucifix (kopia), altaruppsats 1692, dopfunt 1699, altarskrank och korstol 1600t, predikstol 1700t, fattigböss 1786, votivskepp 1870t, vigvatten-nisch i portalen.

OTHEM

Dopfunt 1100t, kalkmålningar 1200-1400t, altaruppsats 1693, predikstol etc 1700t. Träskulptur Madonnan med Jesusbarnet ca1940.

ROMA KLOSTERKYRKA

I stort sett enda återstod av klosteret grundat 1164 av munkar från cistercienserklostret i Nydala, Småland. Klosteret indrogs till kronan på 1520t. Intilliggande Kungsgården är till dels uppförd med material från klosteret (se huvudbyggnadens gavelfönster och flyglarnas dörrömfattningar!)

ROMA

Dopfunt och väggskåp i koret 1200t, epitafier och äldre altartavla 1600t, predikstol 1737, altartavla 1902. – Klockstapel med klockor hitförda av svenskskyborna från Ukraina1929.

RONE

Glasmålningar 1200t och 1900t, kalkmålningar ca1300 och 1400t, krucifix med sörjande Maria och Johannes ca 1400, predikstolen 1595, dopfunt och epitafium 1664, altaruppsats 1694. Medeltida korbåka utställd i sakristian.

RUTE

Dopfunt 1200t, krucifix 1200 och 1700t, kalkmålningar 1200 och 1400t, altaruppsatsen 1600t från Visborgs slotskyrka (jfr Fleringe och Follingbo), predikstol 1733.

SANDA

Dopfunt 1100t, krucifix 1200t, kalkmålningar 1200-1400t, klocka 1493, altartavla 1664, predikstol 1600t, krucifix 1885.

SILTE

Dopfunt 1100t, glasmålningar 1200t och 1900t-kopior, kalkmålningar 1200-1400t, altartavlans skulpturer 1200t och målning ca 1500, predikstol 1700t.

SJONHEM

Dopfunt ca 1200, glasmålningar, kalkmålningar 1200t, altaruppsats (1735) med processionskrucifix 1300t, predikstol 1600t. Vid ingången vigvattenkäril.

SLITE

Efter sex hundra år första helt nybyggda kyrkan på Gotland (1960).

SPROGE

Ombyggd ca 1840 (jfr Eksta och Färö). Krucifix 1300t, dopfunt och altartavla 1600t. Runbildsten 1000t med utömningshål förut i nischen t.h. i koret.

STENKUMLA

Krucifix 1100t, sakramentskåp 1300t, kalkmålningar 1400t, altaruppsats och predikstol 1600t, dopfunt ca 1700.

STENKYRKA

Dopfunt 1100t, kalkmålningar 1200-1300t, gravsten över Licnatus 1200 (äldsta daterade på Gotland), krucifix 1300t, altaruppsats, predikstol och bänkinredning 1600t, glasmålning 1960.

STÅNGA

Dopfunt ca 1200, krucifix 1200t, altaruppsats 1600 med medeltida processionskrucifix, predikstol 1723. På dörren ”Stångaalnen” 55,5 cm (kopia): ”Hitta ier ret gota eln”.

SUNDRE

Sörjande Maria 1200t, kalkmålningar 1200t och 1400t, krucifix 1400t, predikstol (empire!) 1800t början, altaruppsatsen sentida rekonstruktion. Vigvattenkäril i portalen. – Försvarstorn (kastal) 1100t.

TINGSTÄDE

Dopfunt 1100t, kalkmålningar 1200, 1300 och 1700t, krucifix 1300t, altaruppsats och predikstol 1700t.

TOFTA

Dopfunt 1100t, kalkmålningar 1200-1300t, altaruppsats, Maria-bild, S:t Olofsbild 1300t. Medeltida bänk. Predikstol och bänkinredning 1600 och 1700t.

TRÄKUMLA

Lämnad öde 1868-1917. Dopfunt 1100t, altarskåp 1300t, senmedeltida krucifix, kalkmålningar 1400t, predikstolen 1600t

VALL

Dopfunt 1100t, nisch med snidade dörrar ca 1300, altaruppsats 1684, predikstol 1700t, krucifix 1967. – I tornets södra mur cell med hagioscop (tittglugg till det heliga).

VALLSTENA

Dopfunt och triumfbågens dekor 1200t, fattigstocken ca 1300, altaruppsats med processionskrucifix 1300t, predikstol 1669, altartavla 1730.

VAMLINGBO

Dopfunt 1100t, kalkmålningar 1200, 1300 och 1700t, altartavlan 1300t. Predikstol 1600t och bakom den muröppning för ambo (talarstol) – den enda i

KYRKORNA fortsätter här!

gotländsk kyrka bevarade från medeltiden. Epitafier 1600-1700t. Glasmålningar ca 1900. Stensulptur (J Maria med Barnet) 1971.

VIKLAU
Dopfunt, krucifix och (i trogen kopia efter originalet i Statens historiska museum) den berömda Viklau-Madonnan 1100t, altarpuppsats och predikstol 1600t, dopfunt 1737.

VISBY S:ta MARIA
Från början byggd som kyrka för gotlandsfarande tyska köpmän med 1225 som första kända invigningsår. Domkyrka sedan 1572 då Gotland blev eget stift. – Dopfunten (den största på Gotland) 1200t. Kristusbild 1200t. På norra korväggen epitafium över dansk-lybska flottans undergång utanför Visby 1566. Altarpuppsats i södra sidoskeppet 1682 (jfr Källunge), högaltarets 1905. Predikstolen 1684 (jfr Grödingbo). Glasmålningarna i koret 1892. Bänkinredning (inhemsk valnöt) 1945. Mariabild (kopia)1998. Glasmålningarna i bl.a. Stora kapellet, ett av landets vackraste gotiska rum, från senaste restaurering (1980t). – Orglar: Åkerman & Lund 25 stämmor 1892/1999, kororgel (S Fondell) 4 stämmor 1990t, Guldrupeorgeln (O N Lindqvist) 2 stämmor 1860t, (i Stora kapellet) Magnussons orgelbyggeri/Robert Gustavsson 10 stämmor 1983/1999, Klinte-orgeln (P L Åkerman) 6 stämmor 1870. – Klockspel 45 klockor.

VISBY, övriga kyrkor
Allhelgonakapellet med krematorium 1967, Norra kyrkogården. Terra Nova 1984. S:t Mikaels kapell 1966. Visborgskyrkan 1969.

VISBY, kyrkoruinerna
S:t Clemens, Drotten, S:ta Gertrud, S:t Göran, S:t Hans, Helge And, S:ta Karin, S:t Lars, S:t Nicolaus, S:t Olof och S:t Per.

VÄNGE
Dopfunt 1100t, krucifix 1100t (korset

1200t), kalkmålningar 1300t, till dels senmedeltida altarskåp 1600t, predikstol 1777, bänkinredning 1700t.

VÄSKINDE
Dopfunt 1100t, kalkmålningar 1200-1500t, sakramentskåp och krucifix 1200t, processionskrucifix 1300t, altarpuppsats och predikstol (med medeltida skulpturer!) 1690. Glasmålning utförd 1955. – I sydmuren cell med hagiocöp (tittglugg till det heliga) och sakristia.

VÄSTERGARN
Norr om kyrkan rester av äldre kyrka och kastal, 1100t. Nybygge påbörjades men avstannade (se särskild text ”Kort om Gotlands kyrkor”). – Dopfunten 1592, votivskepp 1637, altarpuppsats 1641, inredningen i övrigt huvudsakl 1600t.

VÄSTERHEJDE
Dopfunt 1681, altartavla 1662, predikstol, bänkinredning, läktare 1600t. Oljemålning 1853 trol en gåva av prinsessan Eugenie. – Trappgaveltorn 1856, det enda på Gotland.

VÄTE
Dopfunt 1100t, krucifix ca 1200, kalkmålningar 1300–1500t, altarpuppsats 1699, predikstol och bänkinredning 1700t, skulptur S:t Olof efter original i SHM.

ÖJA
Krucifixet ”Gotlands mest beundrade träskulptur” 1200t, Madonnan kopia av Öjamadonnan i Gotlands Fornsal, liksom Johannes (fri rekonstruktion) 1951, kalkmålningar 1200 och 1400t, predikstol 1628, altarpuppsats 1643 och epitafier 1600t.

ÖSTERGARN
Eldhärjad 1565 (Nordiska sjuårskriget), plundrad av ryska trupper 1715 och 1717 men återställd vid mitten av 1700t (se minnestavlan!). Dopfunten 1600t, altarpuppsats 1756 med medeltida krucifix, predikstol 1737, läktare 1744.

Gotland – de hundra kyrkornas ö

Att så många så märkliga kyrkor byggdes på Gotland under medeltiden hör samman med det välstånd som då rådde på ön.

Att kyrkorna i så stor utsträckning därefter orörda kommit att bevaras beror bl.a. på att man under följande århundraden saknat resurser att (som i andra landsändar) rasera och bygga nytt.

Denna broschyr kan bara ytterst kortfattat meddela något om kyrkorna i stort och något om deras inventarier. Den intresserade hänvisas i övrigt till de lokala kyrkobeskrivningar, som ibland finns.

Här meddelade uppgifter betr kyrkornas inventarier har i huvudsak hämtats från Lagerlöf/Svahnström: Gotlands kyrkor, 4:e, omarbetade upplagan, 1991,

”Hur gamla är kyrkorna?”

Kyrkorna byggdes (tillbyggdes, ombyggdes) under en oerhört intensiv period ca 1100–1350.

De olika byggnadsdelarna i en kyrka kan grovt men enkelt dateras med hjälp av portaler, fönster- och valvbågar. Intill omkr 1250 användes rundbågar som utmärker det romanska – efter ca 1250 användes spetsbågar, typiskt gotiska.

Så många kyrkor – gudstjänst i alla?

Alla kyrkor används - som regel varannan söndag. Varje präst/kyrkomusiker har därmed två eller flera gudstjänster att ansvara för.

Gudstjänstiderna inhämtas enklast via fredagstidningens predikoturer.

Visby Stift

Visby stift består av två delar: ”Hemmadelen” av stiftet har en tydlig landsbygdsprägel med många små församlingar. ”Utedelen” består av Svenska kyrkan i utlandet (SKUT) som verkar på ett förtiotal platser runt om i världen.

Stiftscentrum med utbildning, utveckling och administration finns i Helge Andshuset, Norra Kyrkogatan 3 (norr om domkyrkan).

Välkommen!

Om inventarierna i stort – inte bara årtal!

Dopfunten

”Funt” kommer av det latinska ordet ”fons” – källa. I den allra första kristna tiden skedde dopet vid öppet vatten, ute i det fria. Senare byggdes särskilda dopkapell men fortfarande så, att den som skulle döpas steg ned i vattnet. Än senare togs de dopfuntar som finns idag i bruk. Många dopfuntar är från 1100-talet. Här har bygdens barn blivit döpta under 900 år.

Högaltare och sidoaltaren

Altarbordet finns för den heliga mäلتiden. ”Jesus instiftar nattvarden” är ett ofta förekommande motiv på altarpuppsaten.

Gotland blev svenskt genom freden i Brömsebro 1645. På många altaruppsatser från 1600-talets förra hälft finns därför danske kungen Christian IV:s monogram ”C4”. Altarpuppsatserna från dansktiden är konstnärligt mera högtstående än de senare beroende på att kungen till provinsen hade låtit inkalla skickliga bildhuggare.

I en del kyrkor finns ibland två sidoaltaren bevarade, en gång prydda med Madonnan resp. något manligt helgon, ibland S:t Olof. Länge, och än idag, tillämpas i någon mån mans- och kvinnosida, en kvarleva från en tid då kvinnorna med förkärlek samlades inför Maria.

Triumfbågen

Kyrkorummet med sitt långhus och kor har sin förebild i Jerusalems tempel med ”Det heliga” och ”Det allra heligaste” – jfr uttrycket ”gå in i det allra heligaste”. Långhus och kor var från början åtskilda av ett s.k. korskrank: koret var bland annat prästen och kantorns plats och långhuset var församlingens.

Triumfkrucifixet

När Jesus dog rämnade förhänget och gav fritt tillträde till Det allra heligaste i Jerusalems tempel. Triumfbågens krucifix hänger där det hänger, mellan kyrkans långhus och kor, som påminnelse om att Jesus genom sin offerdöd ger tillträde till Det allra heligaste, koret, en bild av Guds himmel.

Predikstol och bänkinredning

Under 1500-talet blir Bibeln översatt till svenska. Förkunnelsen blev en allt viktigare del i gudstjänsten. Från omkr 1550 finns de allra första predikstolarna – och med dem efterhand bänkinredningarna. Predikstolen placerades på kyrkans södra sida, kanske för ljusets skull? Var det ett danskt inflytande eller var det för att Mariabilden på norra sidoaltaret inte skulle behöva ge vika för den nya tidens predikanter?

Glasmålningar, kalkmålningar, skulpturer i trä eller sten

Ännet är alldeles för stort för ens ett försök till kortfattad kommentar. Den intresserade måste hänvisas till lokala kyrkobeskrivningar eller någon handbok. Men försök gärna ”läsa”, tolka, bilderna själv! Bilderna i portaler och fönsterglas, på dopfuntar, väggar, altartavlor, predikstolar och bänkar vill berätta! Vilka bibliska berättelser eller texter finns illustrerade? Vilka apostlar, evangelister och helgon? Vilka kristna symboler avbildas?

I många kyrkor finns, på norra sidan, en bildserie kring Jesu lidandes historia, en s.k. passionsfris. En huvudpunkt i kristen tro är talet om Jesu Kristi lidande, död och uppståndelse. Därför finns ”Jesus Kristus målad för era ögon såsom korsfäst” och uppstånden igen. Detta för undervisningens skull - senmedeltida serieläsning!

Kort om Gotlands kyrkor

1000-talet: (1)

Kristendomen kommer till ön – man bygger små träkyrkor, ”stavkyrkor” (långhus och kor).

1100-talet: (2–4)

Träkyrkorna får lämna plats för kyrkbyggen av sten: små, mörka, bildrika rum med rundbågar i portaler, fönster och valvbågar.

1200-talet: (5–7)

Man river de första stenkyrkorna, helt eller delvis, men återanvänder stenmaterialet för nybyggen med nya ideal: öppna och välkomnande portaler och rum – spetsbågestilen tar över.

1300-talet: (5–8)

Fortsatta ombyggnadsarbeten: förhöjning av tornen, ombyggnad av långhus och kor påbörjas eller planeras.

Omkring 1350 – all verksamhet avstannar!

Gotlands storhetstid är förbi. Kyrkorna, från början tänkta att bli varandra ganska lika, blir stående stelnade med sina olikheter beroende på hur långt man i sina planer hade hunnit. Se kartan eller jämför dem i verkligheten!

1400 och 1500-talen:

Bildserierna om Jesu lidande (passionsfriserna) och andra väggmålningar tillkommer.

1600-talet till 1900-talet:

Mängder av träskulpturer, glasmålningar och kalkmålningar förstöras eller avlägsnas. (Det som finns kvar i vår tid är bara en liten del av allt som funnits). – Anskaffning av altartavlor, predikstolar, bänkinredningar, läktare, orglar, siffertavlor etc.

1900-talet:

Första kyrkbygget på 600 år var Slite kyrka 1960. 1984 tillkom Samfälligheten för vård och underhåll av Gotlands kyrkor. Genom den tar stiftets församlingar gemensamt ansvar för restaurering av sina kyrkor.

Ur GUTASAGAN (1200-talet):

”Sedan gutarna sett kristna mäns seder, lydde de Guds bud och lärda mäns lära. De togo då allmänt emot kristendomen frivilligt utan tvång, så att ingen tvang dem till kristendomen. Sedan de allmänt blivit kristna, byggdes en kyrka i landet, i Atlingbo, det var den första i mellantredingen. Sedan byggdes den tredje i landet i Fardhem i södra tredingen. Efter dem förökades alla kyrkor på Gotland, ty man byggde sig kyrkor (at mairu maki) till större välmak”.

1. Sin enda grund har kyrkan i Kristus, Frälsaren. Hon är hans egen byggnad, den nya skapelsen. I världen som han löste från mörkret med sitt blod blev hon den brud han krönte med evangelii ord.

5. Guds kyrka är gemenskap med Fadern och hans Son, det skådar hon och erfar i Andens kraft och nåd. Guds helgon och martyrer betygar det med blod. Omkring dem sjunger rymden där segerns kyrka bor.

Su ps 57

HERRE HJALP MIG ATT ANDRA PA DET

JAG VILL OCH KAN ANDRA PA I MITT

LIV, LAMNA ALLT JAG INTE KAN GORA

NAGOT AT, – OCH NAR DU ANDA

HALLER PA, HJALP MIG OCKSA ATT SE

SKILLNADEN. AMEN

Svenska kyrkan

VISBY STIFT

Välkommen till

Visby stifts kyrkor

www.svenskakyrkan.se/visbystift

Låt tiden stanna en stund

En av de saker många givetvis associerar med Gotland är alla våra medeltidskyrkor. Var och en av de gamla socknarna har fortfarande kvar sin kyrka, 92 stycken byggda mellan ca 1100 och 1350. Vissa församlingar har många kyrkor, som alla används för gudstjänster, vigslar och begravningar, dop och konfirmationer, konserter, samtalskvällar och andra samlingar. Minst lika många människor besöker kyrkorna när de tror att inget särskilt händer där. Då händer ofta något särskilt. Alla bilder som där i kyrkan blir så levande av hur bygdens folk under seklernas gång har kommit dit vid de stora högtiderna, vid livets gränssituationer för att få hjälp i sin sorg eller uttrycka sin glädje. Eller synen av den vanliga söndagliga gudstjänsten där de flesta hade sina egna platser, kvinnorna till vänster och männen på manssidan till höger, nyrvättade och allvarliga med helgstassen på.

När man har föreställt sig något lite av allt kyrkan har varit med om kan man själv tända ett ljus i ljusbäraren och tänka på någon som behöver en bönetanke, kanske sitta ner i bänken och bara inandas helighetens närvaro. Lämna ifrån sig all stress och trötthet och låta tiden stanna en stund. Kyrkan är inget museum, även om de gamla föremålen, väggmålningarna, altartavlan och dopfunten, byggnadstekniken och arkitekturen har ett stort historiskt intresse. Detta är evighetens rum och de yttre föremålen pekar alla bortom sig själva på en inre verklighet. Det är den jag hoppas Du skall få möta.

Biskop Lennart Koskinen

Svenska kyrkan

VISBY STIFT